

Poliitiline sõltumatus – riigikeeleks olemise eeldus ehk eesti keele keeleretk esimestest juhuslikest üleskirjutustest kuni riigikeeleni

Ilmar Tomusk

Eesti keel sai riigikeele staatuse sada aastat tagasi. Eesti keele teekond esimestest juhuslikest kirjanekutest kuni riigikeeleks saamiseni võttis aega umbes 700 aastat. See protsess oli aeglane, kuid ajaloo tagasi vaadates sihipärane ning järjekindel.

Eesti keel kujunes välja umbes ristsõdade perioodil 13. sajandil. Sellest ajast on pärit ka esimesed kirjalikud allikad eesti keele kohta, mille leiame Henriku Liivimaa kroonikast ning Taani hindamisraamatust.

Olulist mõju eesti keele arengule avaldas 16. sajandi alguses Saksamaalt alguse saanud ning üle Euroopa levinud reformatsioon. 16. sajandist on pärit esimesed eestikeelsed terviktekstid, sama sajandi lõpust on pärit ka esimesed teated eesti keele kasutamise kohta õppekeelena.

17. sajand tõi endaga kaasa mitmed olulised eesti keele grammatikad, lõuna-eesti keeles ilmus „Wastne Testament“. Keele arengus mängis olulist rolli eestikeelse hariduse levik ning 1684. aastal asutatud Forseliuse koolmeistrite seminarist alguse saanud rahvakoolide võrgustik.

18. sajandi teetähiseks tuleb pidada eestikeelse tervikpiibli ilmumist 1739. aastal, aastail 1766-1767 ilmus esimene eestikeelne perioodikaväljaanne „Lühhike õppetuse“. 18. sajandi kohta võib julgelt öelda, et eestlased olid hakanud lugema.

19. sajand toob eesti keele juba ülikooli – aastal 1803 alustab Tartu Ülikoolis tööd esimene eesti keele lektor. 19. sajand andis meile ka Kristjan Jaak Petersoni, kes elas küll vaid 21-aastaseks, kuid just temale kuuluvad sõnad: „Kas siis selle maa keel laulu tuules ei või taevani tõustes üles igavikku omale otsida?“

Eraldi väärib märkimist aasta 1857, kui ilmumist alustab Perno Postimees ning ilmavalgust näeb ka rahvuseepose „Kalevipoeg“ esimene osa.

20. sajandi algusest leiame olulise teetähise – Tapa keelekonverentsi (1908), algab laiem keelekorralduslik tegevus ning selle loogiliseks vahepeatuseks on 1918. aastal ilmunud „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamat“.

20. sajandi alguseks oli eesti keelest saanud küllaltki hästi uuritud ja õpetatud keel, millel oli potentsiaali juba rohkemaks kui olla lihtsalt köögi- ja kodukeel – eesti keel oli valmis saama riigikeeleks.

Eesti Vabariik sündis 1918. aasta veebruaris, riigikeele staatuse sai eesti keel 1919. aasta 4. juunil ning sama aasta detsembris alustas tööd eestikeelne Tartu Ülikool.

Üksikutest juhuslikest eesti sõnadest ladinakeelses tekstis jõudsime 700 aastaga riigikeele ja kõrghariduse keeleni, sellele järgnenud saja aastaga, mille sisse jääb ka 50 okupatsiooniaastat, on eesti keelest saanud arenenud kirjakeel, mis ei jää praegu mitte milleski maha maailma suurkeeltest, olgu see siis inglise, hispaania või mõni muu keel.